

*Верещинська Я. В., здобувач кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди (м. Харків)*

ЕСТЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто поняття естетичного сприйняття, компетентності та характеристику її соціально-перцептивного компонента. Представлений теоретичний аналіз проблеми дослідження міжособистісного сприйняття та фізичної привабливості як його елементу. Проаналізовано основні напрями дослідження естетичного сприйняття. Подано результати дослідження взаємозв'язку естетичного сприйняття та соціально-перцептивного сприйняття особистості. Доведена взаємообумовленість естетичного сприйняття та соціально-перцептивного сприйняття, що свідчить про важливість оцінки зовнішності людини у сприйнятті її соціальних якостей.

Ключові слова: компетентність, естетичне сприйняття, соціально-перцептивна компетентність, фізична привабливість.

В статті рассмотрено понятие эстетического восприятия, компетентности и характеристику ее социально-перцептивного компонента. Представленный теоретический анализ проблемы исследования восприятия человека человеком и физической привлекательности как его элемента. Проанализированы основные направления исследования эстетического восприятия. Представлены результаты исследования взаимосвязи эстетического восприятия и социально-перцептивного восприятия личности. Доказана взаимообусловленность эстетического восприятия и социально-перцептивного восприятия, которая свидетельствует о важности оценки внешности человека в восприятии ее социальных качеств.

Ключевые слова: компетентность, эстетическое восприятие, социально-перцептивная компетентность, физическая привлекательность.

Актуальність. Протягом багатьох тисячоліть важливість питання зовнішності та сприйняття людини людиною займає провідне місце у людських взаємовідносинах, проте наукові дослідження відносно даної проблематики почали з'являтися не одразу. Поняття краси, фізичної привабливості та їх вплив на сприйняття відкривають нам певні закони устрою людської психіки, які до цього часу не були повністю враховані людством. Тому вивчення та дослідження естетичного сприйняття в рамках соціально-перцептивної компетентності особистості дає змогу розкрити їх нові аспекти.

Мета дослідження – проаналізувати напрями дослідження естетичного сприйняття.

Міра наукової розробки.

Проблематика зазначеної теми розглянута у роботах Ю.М.Ємельянова, Ю.М.Жукова, Л.О.Петровської, П.В.Растяннікова, О.О.Бодальова, Н.А. Філонової, А. Маслоу, Д.Н. Абрамян, М. Дессуар, Б.Ебнер, С. Гатманн, А. Відерманн, В.А.Барабанщиков, а також J. Langlois та K. Dion.

Виклад основного матеріалу. Для початку необхідно з'ясувати психологічні особливості компетентності та соціально-перцептивної компетентності, зокрема.

Доскональний аналіз наукової психологічної літератури дає можливість визначати компетентність в якості знань та досвіду в певній сфері діяльності. Однак поняття «компетентності» є багатоаспектним, що призводить до певних протиріч стосовно його визначення та трактування.

На думку Ю.М. Ємельянова, компетентність - рівень оволодіння соціальними та індивідуальними формами активності, що надає можливість індивіду у межах власних здібностей та статусу успішно функціонувати у суспільстві [4].

Що стосується закордонних наукових розробок, то тут зустрічається визначення компетентності в якості певних компетентностей взаємодії. Так, в поглядах M.Athay та J.Darley [12] під компетентностями взаємодії описують здатності створення нових зразків виконання ролі методом відтворення знайомих, набутих в практиці прикладів, що дає можливість діяти в специфічних змінах ситуацій взаємодії.

В рамках психологічної парадигми виокремлюється кілька підходів до трактування компетентності. Так, поняття компетентності у контексті соціальної взаємодії та комунікативну складову терміну визначає соціально-психологічний підхід до компетентності (Ю.М.Ємельянов,

Ю.М.Жуков, Л.О.Петровська, П.В.Растянніков). Компетентність за допомогою уміння, що дають змогу швидко й правильно орієнтуватися в умовах мовленнєвого спілкування, правильно будувати своє мовлення, обирати зміст акту спілкування й адекватні засоби його передачі та забезпечення зворотного зв'язку розглядає психолінгвістичний підхід (О.О.Леонтьєв). Компетентність у контексті професійного самовдосконалення як інтегративний результат акмеологічної культури фахівця аналізується в рамках акмеологічного підходу (К.О.Абульханова-Славська, О.О.Бодальов). Компетентність, яка відображає функціональний аспект професійної діяльності, ступінь взаємозв'язку об'єктивної професійної діяльності й суб'єктивних можливостей особистості, з метою ефективного виконання діяльності окреслюється у суб'єктному підході (Є.І.Огарьова).

В своїх дослідженнях, Н.А. Філонова, визначає такі типи компетентностей: по-перше, соціальну, яка пов'язана з соціальними досягненнями, уявленнями та здібностями; по-друге, соціально-психологічну, яка стосується здатності до соціальної перцепції, емпатії, спілкування, керівництва іншими; по-третє, концептуальну, тобто здатність побудувати концептуальні схеми, моделі, програми з самостійно отриманих знань; по-четверте, професійну, яка має відношення до досягнень вищого рівня професійності у різних сферах діяльності [11].

Соціальна компетентність особистості професіонала відображає міру конструктивності людини як суб'єкта соціальної взаємодії. За словами Л.А. Лазаренко, соціальна компетентність надає змогу особистості орієнтуватись у будь-якій соціальній ситуації, досягати поставлених цілей, приймати правильні рішення.

Проводячи аналіз вивчення соціальної компетентності з'ясовуємо, що вона розглядалася з різних сторін: як досягнення гармонійного балансу між прагненнями бути індивідуальністю та слідувати нормам та цінностям групи, що призводить до соціального успіху (Е. Грофман), як особливий вид соціальної поведінки (Ю. Хабермас, В. Уайт), як фактор групового менталітету (А. Бандура, У. Мішель), як поєднання знань та переживань, пізнання та дії у важливіших аспектах соціалізації

людини в онто- та професіогенезі (А.В. Брушлінський).

М. Аргайл соціальну компетентність визначає певним сплавом комунікативної та професійної і виокремлює наступні її ознаки: соціальна сенситивність та точність соціальної перцепції, репертуар вмінь та навичок, значущих для фахівця даної сфери, здатність транслювати заохочення та винагороду, які є важливими для соціальної ситуації взаємодії, стійкість, спокій та рівновага на протигагу соціальні тривожності. А ось, М. Dorfner трактує соціальну компетентність, в якості володіння когнітивними та емоційними моделями поведінки, які забезпечують успішність соціальної взаємодії.

Проводячи узагальнення вітчизняних досліджень соціальної компетентності, Л.А. Лазаренко описує її як операціональне поняття, здатність конструювати прогностичні моделі поведінки, уміння приймати та втілювати вимоги сучасної соціальної реальності, крім того, це здатність до рефлексії соціальної дійсності особистості [5].

За словами Н.В. Ляхової, соціальна компетентність особистості являє собою певну інтегративна якість, що забезпечує позитивне ставлення до себе та іншого, яка заснована на визнанні власної суб'єктивності та суб'єктивності іншого. Вищеописана інтегративна якість містить такий зміст: прийняття себе, особистісна рефлексія; прийняття іншої людини, адекватне оцінювання своєї особистості, самоконтроль поведінки і діяльності, визнання суб'єктивності, комунікативна рефлексія, шанобливе ставлення [6].

О.О.Бодальов розглядав соціально-перцептивну компетентність керівника, як сукупність якостей особистості, котрі визначають його професійну успішність або не успішність. Він виділяв наступні структурні характеристики соціально-перцептивної компетентності: повнота, точність, об'єктивність сприйняття і здатність спрогнозувати зміни психологічних характеристик спільності.

Також, соціально-перцептивна компетентність є предметом вивчення в рамках компетентнісного підходу в освіті, і виступає, з одного боку, механізмом регуляції процесів комунікації та інтеракції, а з іншого, фактором успішної співпраці в системі взаємодії «учитель-учень». При цьому соціально-перцептивна

компетентність розглядається як сукупність характеристик особистості педагога, що відображає його здатність використовувати набуті навички, вміння та знання в педагогічній діяльності (О.О.Суслова, О.А.Осеєва).

На думку О.О.Бодальова, сприймання людини людиною, в сукупності з розумінням одною людиною іншої, є цілком обов'язковою стороною процесу будь-якої спільної діяльності людей, важливою умовою доцільного орієнтування і дій сприймаючого суб'єкту в суспільному середовищі.

Що стосується питання дослідження естетичного сприйняття, то воно завжди жваво обговорювалася серед представників філософії та психології (Р. Арнхейм, Е. Нойман, А. Маслоу, Д.Н. Абрамян, М. Дессуар, М.С. Каган, В.М. Шацька) [1].

Естетичне сприйняття є провідним процесом естетичної діяльності, однак на сьогоднішній момент вчені, так і не визначилися з конкретизацією тлумачення даного явища. Естетичне сприйняття може визначатися як специфічна форма людської діяльності, котра залежить від певних соціальних умов, національної приналежності, рівня освіченості людства, характеру ідеалів, які хвилювали людей, від впливу географічного та етнографічного середовища існування на їхні уявлення про прекрасне та ін.

В науковому товаристві прийнято виділяти декілька основних пояснень саме естетичного сприйняття. Одна з версій, що естетичне сприйняття – це особлива форма психічної діяльності людини, сутність якої полягає в тому, що суспільно значущий зміст творів художньої творчості людства, що розвивається історично, стає надбанням окремої особистості і робить на неї свій специфічний вплив. Також, естетичне сприйняття трактується як цілеспрямований творчий процес, в результаті якого відбувається формування творчо активної особистості, тобто жити і творити «за законами краси». Естетичне сприйняття – це духовно-культурне присвоєння особистістю значущого в реальному світі [3]. Воно виникає в результаті безпосереднього чуттєвого контакту людини з предметами і явищами за допомогою органів чуттів, в основному зору і слуху. Описується як безпосереднє та цілісне, що об'єднує чуттєвий, раціональний і емоційний моменти відображення дійсності. Естетичне

сприйняття є складним, багатоманітним процесом, який неможливо назвати примітивним **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Так, Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонт'єв, В.П. Зінченко [2,9,8] в своїх наукових дослідженнях відмічали, що процес сприйняття є специфічною взаємодією суб'єкта із об'єктом, що змінюється. В процесі естетичного сприйняття відбувається діалектична взаємодія чуттєвого і логічного компонентів процесу пізнання, своєрідне поєднання сенсорних, емоційних, абстрактно-логічних та інших елементів людської психіки.

Естетичне сприйняття в якості характеристики соціально-перцептивної компетентності підводить нас до розгляду фізичної привабливості та почуття краси в сфері сприйняття людини людиною. Тому важливим аспектом розгляду цього питання є еволюційно-психологічні моделі фізичної привабливості та значення зовнішності і категорії краси.

В дослідженні ряду психологів (К. Бородайкевич, Б. Герліх, М. Шнек, Н. Томас) були проаналізовані теорії відбору за статевими ознаками. Одна з категорій відбору – обличчя. Риси обличчя можуть бути типологізовані за їх соціальним значенням. Виокремлюють неонатальні риси, котрі викликають почуття піклування, зрілі риси, які викликають відчуття соціального домінування, а також виразні риси, що виражають дружелюбність. Привабливі обличчя – надійні ознаки репродуктивних показників за рахунок пропорційності та симетричності [10].

Б. Ебнер, С. Гатманн, А. Відерманн довели взаємозв'язок краси та гало-ефекту. В соціальній взаємодії стереотип краси є дуже вагомим. Ефекти привабливості впливають не лише на перше враження, але й на реальну взаємодію з людьми. Зокрема, в цьому дослідженні, було доведено, що привабливість – є значною перевагою майже для будь-якої людини. Це підтверджує той факт, що привабливі люди отримують переваги в позитивній увазі оточуючих.

J. Langlois говорячи стосовно ефектів впливу зовнішньої привабливості зазначила, що вони обумовлюються нашою соціалізацією, а стереотипи краси пояснюються за допомогою еволюційного минулого. К. Dion в експериментальних дослідженнях довів, що привабливим особам дійсно приписують більше соціально

Питання психології

бажаних якостей. Більшість респондентів надало високий рівень індексу успіху та щасливе подружнє життя саме привабливим людям [10].

В.А.Барабанчиков описує поняття ВІН-концепція, яке складає наочне уявлення про зовнішність співрозмовника – ВІН-образу. Вираз обличчя людини характеризується як багатомірною системою експресивних одиниць, які при різному поєднанні відіграють роль емоційних опор ВІН-образу.

У своїх дослідженнях В.А. Лабунська зазначає, що на повсякденному рівні краса (жіноча) визначається не лише на основі духовно-морального потенціалу, її особистісних якостей, але й з урахуванням ряду фізичних параметрів, що є важливими характеристиками краси та прекрасного, різними складовими естетичної оцінки обличчя і зовнішнього вигляду.

На думку Є.А. Лупенко, портретне зображення людини може надавати адекватну інформацію про її соціальний статус, психологічний стан, інтелектуальний рівень, особливостях характеру, та побічно, про події з її життя, що було підтверджено рядом досліджень.

Таким чином, враховуючи всі вищеописані теоретичні та практичні

надбання психологічної науки приходимо до висновку, що естетичне сприйняття являється дуже важливою характеристикою соціально-перцептивної компетентності і відіграє провідну роль в міжособистісному сприйнятті та взаєморозумінні.

Процедура дослідження. В процесі дослідження естетичного сприйняття та міжособистісного сприйняття були проведені методика діагностики естетичного сприйняття, а саме субтест «Обличчя» та субтест №2 «Групи експресії» тесту «Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда. До вибірки увійшли 48 студентів-психологів першого курсу.

Вибірку досліджуваних склали 48 студентів 4 та 5 курсів факультету психології та соціології ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

У таблиці 1, яка називається «Особливості зв'язку естетичного сприйняття та сприйняття людини людиною», відображено результати експериментального дослідження. Висока міра розвитку естетичного сприйняття, тобто почуття краси та гармонії у соціальному сприйнятті, відповідає високому рівню здатності до соціально-перцептивного сприйняття як точності та адекватності сприйняття людини людиною.

Таблиця 1.

Особливості зв'язку естетичного сприйняття та сприйняття людини людиною

Змінні	Соціально-перцептивне сприйняття
Естетичне сприйняття	0,78 ($p < 0,05$)

На рисунку 1 зображена кореляційна залежність показників естетичного сприйняття від показників соціально-перцептивного сприйняття у досліджуваних.

$$F=16,993, p=0,000001$$

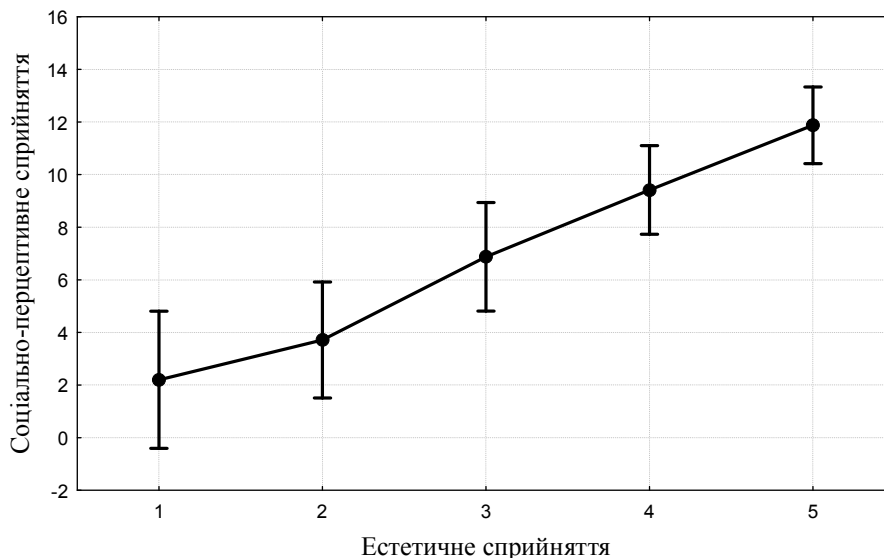


Рис.1 Кореляційна залежність показника естетичного сприйняття

Питання психології

На рисунку 2 зображена кореляційна залежність показників соціально-перцептивного сприйняття від показників естетичного сприйняття у досліджуваних.

$F=7,6826$, $p=0,000001$

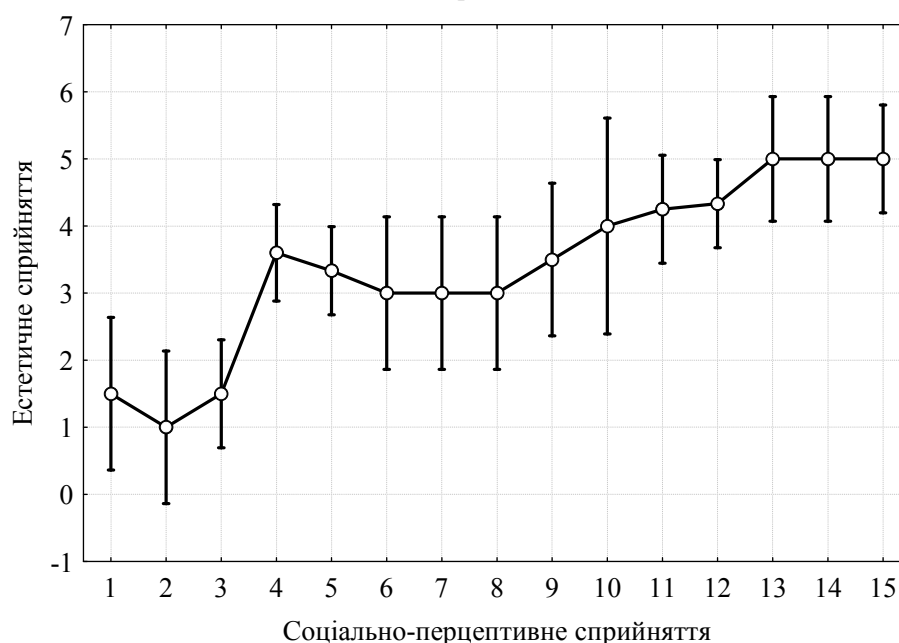


Рис 2. Кореляційна залежність показника соціально-перцептивного сприйняття

Отже, відповідно до рисунків 1 та 2, між змінними існує пряма кореляційна залежність, тобто чим вищими є показники естетичного сприйняття, тим вищі результати соціально-перцептивного сприйняття.

Висновки. Естетичне сприйняття є важливою характеристикою соціально-перцептивної компетентності, адже фізична привабливість завжди присутня в процесі міжособистісного сприйняття і, зокрема, про це йшла мова в викладенні основного

матеріалу. Окрім цього, про це свідчать результати нашого дослідження, де за допомогою кореляційного аналізу нам вдалося встановити, що естетичне сприйняття та соціально-перцептивне сприйняття мають прямий кореляційний зв'язок $r=0,78$, при $p<0,05$. Таким чином, усі проаналізовані в статті факти дають нам можливість виділяти естетичне сприйняття (фізичну привабливість) в якості елемента соціально-перцептивної компетентності особистості.

Список літератури

1. Абрамян Д.Н. Об особенностях художественного творчества: к методологическим проблемам психологии искусства / Д.Н. Абрамян. – Ереван: АПИ им.Х.Абовяна, 1979. – 84 с.
2. Асмус В.Ф. Вопросы теории и истории эстетики / В.Ф.Асмус. – М.: Искусство, 1968. – 654 с.
3. Борев Ю.Б. Эстетика / Ю.Б. Борев. – 4-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1988. – 490 с.
4. Емельянов, Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности : автореф. дис. ... док.псих. Наук / Ю. Н. Емельянов. – Л., 1991. – 36 с.
5. Лазаренко Л. А. Психологическая компетентность как детерминанта профессиональной успешности преподавателя высшей школы : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. А. Лазаренко; [Сев.-Кавказ. гос. техн. ун-т]. – Ставрополь, 2008. – 187 с.
6. Ляхова, Н.В. Понятие социальной компетентности в работах зарубежных и отечественных ученых [Текст] / Н.В.Ляхова // Мир человека: материалы межвузовских психолого-педагогических чтений. – Красноярск, 2005. – Вып. 3. – С.140 – 141.
7. Найчук В.В. Особливості естетичного сприйняття як особливої форми естетичної діяльності // Вісник ХНПУ. Серія «Психологія.» Випуск 45. Частина II / В.В. Найчук. – Х.: ХНПУ, 2013. – с. 151-158
8. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли / М.Ф. Овсянников.– М.: Высшая школа, 1984. – 336с.
9. Овсянников М.Ф. Эстетика / М.Ф. Овсянников.– М.: Знание, 1993. – 74 с.
10. Психология красоты / Под. ред. А. Херговича. Пер. с нем. – Х.: изд-во «Гуманитарный Центр» / А.В.Коченгин, 2014. – 380с.

11. Филонова Н.А. Развитие акмеологической компетенции преподавателя профессионального колледжа : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.13 / Филонова Наталья Анатольевна; [Место защиты: Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина].- Воронеж, 2009. – 263 с.

12. Personality, roles, and social behavior / Ed. by W. Ickes & E. S. Knowles.- N.Y., etc.: Springer, 1982. – 362 p.

Vereshchynska Y., postgraduate student

**AESTHETIC PERCEPTION AS THE FEATURE OF THE SOCIAL AND PERCEPTUAL
COMPETENCE**

The article deals with the concept of aesthetic perception, competence, and its social and perceptual components. The analysis of the concepts of social and perceptual competence and aesthetic perception as its component. It is presented a theoretical analysis of the problem of the study of human perception and human physical attractiveness as its element. It is proved, that socially perceptive competence is a kind of fusion of communication and professional and isolates following its symptoms: social sensitivity and accuracy of social perception, the repertoire of skills, important for the specialist in this sphere, the ability to broadcast promotion and remuneration, which are important for the social situation of cooperation, stability, peace and balance as opposed to social anxiety. The main areas of the aesthetic perception research were analyzed and the results of the correlation of aesthetic perception and the perception of social and perceptive were described. It was proved that correlation of aesthetic perception and social perception, which means the importance of assessment of appearance in perception of social qualities.

Keywords: competence, aesthetic perception, social and perceptual competence, physical attractiveness.